

Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriye'li Çocuklar

Kuvvet LORDOGLU*
Mustafa ASLAN**

Öz: Bu araştırma, çalışma hayatına yeni dâhil olan Suriye'li göçmen çocuk işçilerin mevcut çalışma ve eğitim koşullarını kavramak ve bazı öneriler sunmak üzere planlanmıştır. Göçmen olmanın üstüne eklenen küçük yaşlarda çalışma hayatına girmek, bizzat göçmen çocuk ve aileleri için ciddi kırılganlıklar taşımaktadır. Özellikle son dönemde Suriye'den gelen göçmenlerin yüzde 45'i 18 yaşından küçük olanlardan oluşmaktadır. Bu gençlerin bir bölümü okula devam edebilirken, bir bölümü okul ve iş hayatını birlikte sürdürmekte, bir bölümünün ise okulla ilgisi olmayıp sadece çalışmaktadır. Okula gidemeyen çocukların hangi oranda iş piyasalarına katıldıklarını teyit edecek sayısal bir veriye sahip değiliz. Bu çalışma ile Suriye'li nüfusun yoğun olduğu üç kentte tamamen enformel alan içinde çalışan Suriye'li göçmen çocuklara ait bilgiler derlenmiştir. Bu araştırma 2017 yılı içinde öncelikle Urfa, Mardin ve son olarak da İstanbul'da yapılmıştır. Çalışma sadece çocuklarla değil, onlardan gelir beklentisi içindeki ailelerle de gerçekleştirilmiş ve bazı sorun alanları ortaya konmuş ve bazı öneriler getirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Göçmen çocuk işçi, okul ve iş yaşamı, kayıp kuşaklar, gelir beklentisi, kayıtdışı istihdam.

The Invisible Working Force of Minor Migrants: The Case of Syrian Children in Turkey

Abstract: This research is planned to comprehend the current working and educational conditions of Syrian immigrant minor workers participating in the working life and to make some suggestions on this issue. Beside being immigrants, participating in the working life at a young age is a serious vulnerability for Syrian immigrant minor children and their families. As we know 45 percent of Syrian immigrants living in Turkey are younger than 18 years. While some of these young people can study, some of them continue to go to school and work at the same time and some others are not interested in school but work only. We do not have a

* Prof. Dr., Kocaeli Dayanışma Akademisi Üyesi.

** Yar. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü.

numerical database to confirm at what rate the children who can't go to school participate in the labor market. In this study we analyse the information collected during the field work released on Syrian immigrant minor workers in informal way in three provinces where the Syrian population is most concentrated. The field work is conducted during 2017 at first in Mardin and Şanlıurfa and then in Istanbul. The field work is carried out not only with children, but also with families who expect their children to earn the money by working. Thus we try to draw attention to the problems concerning the working conditions of Syrian immigrant minor workers and to make some suggestions.

Keywords: Immigrant minor workers, school and working life, lost generation, expecting of income, informal employment.

Giriş

Bu araştırma ile çalışma hayatına yeni giren Suriyeli göçmen çocuk işçilerin mevcut çalışma ve eğitim koşullarını kavramak ve bazı öneriler sunmak üzerine planlanmıştır. Göçmen olmanın üstüne eklenen küçük yaşlarda çalışma hayatına girmek bizzat göçmen çocuk ve aileleri için ciddi kırılmalıklar taşımaktadır. İç Savaş nedeni ile Suriye'den gelen 2011 sonrası göç dalgası Türkiye'ye cumhuriyet dönemi boyunca gelen en büyük göç gruplarından biri olmuştur. 2011-2017 arası toplam gelen ve sadece kayıtlı olan göçmen sayısı 3 milyonu aşmıştır. Üstelik bu veri içinde kayıt yaptıramayan göçmenler dâhil değildir. Gelen göçmenlerin yüzde 45'i 18 yaşından küçük olanlardan oluşmaktadır.¹ Bu gençlerin bir bölümü okula devam edebilirken, küçük bir bölümü okul ve iş hayatını birlikte sürdürmekte, bir bölümü ise okulla ilgisi olmayıp sadece çalışmaktadır.

Okula gidemeyen çocukların hangi oranda iş piyasalarına katıldıklarını teyit edecek sayısal bir veriye sahip değiliz. Ancak bu çocukların tahmin edildiği gibi enformel bir piyasa içinde güvencesiz çalıştıkları açıktır. Üstelik bu çocuk işçilerin elde ettikleri gelir akranlarına ve yaptıkları işe göre çok düşüktür. Bu düşük ücrete çalışmalarının gerisinde ailelerin bu gelire olan ihtiyaçları bulunmaktadır.

Göçmen ailelerin çocuklarının çalıştıkları işlerin ise niteliksel boyutları arasında önemli farklar bulunmasına rağmen, saha bilgileri bize bu çocuk işçilerin önemli oranda küçük işyerlerinde hizmet işlerinde, küçük üretim alanlarında ve cinsiyetlerine göre farklı işler yaptıklarını göstermektedir. Bazı durumlarda aile bireylerinden birinin çalıştığı iş ile çocukların da çalıştığı iş arasında benzerlikler olabilmektedir. Ayrıca çocukların cinsiyetlerine bağlı olarak çalışma hayatı dışında kalmadıkları gözlenmemiştir.

Suriyeli göçmenlerin çalıştıkları iş alanları, bölgelere göre değişmekle birlikte

¹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

en yoğun olarak çalıştıkları alanın daha çok tarımda mevsimlik geçici işlerde yoğunlaştığı,² kentlerde ise çok fazla sermaye gerektirmeyen bağımsız işler (çöp toplama, pazarcılık, küçük esnafa yardım), ücretli olarak tekstil ve dokuma sanayi, oto tamirciliği, boya badana işleri, hamal olarak taşıma işlerine yardım, gibi başlangıçta kalifiye emek gerektirmeyen işler ve yaygın olarak da inşaat sektöründe çeşitli işlerde çalışmaktadırlar. Çocukların da bu işlere benzer işlerde çalıştıkları gözlenmektedir.

Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Genel Durumu

Küresel bazda gösterilen çabalar sayesinde çocuk işçiliği 2000'den bu yana azalmakla birlikte (246 milyondan 151 milyona düşmüş), ILO rakamlarına göre bu sorun halen dünya çapında çocukların % 11'ini etkilemeye devam etmektedir. Örneğin ILO'nun 2013 yılında yayımladığı rapora göre 2012 yılında dünyada 168 milyon çocuk işçi çalışmaktaydı. (ILO 2013: vii) Son dört yılda bu sayı azalmış olmakla birlikte dünyada hala 151 622 çocuk en kötü işlerde çalışmaya devam etmektedir. (ILO 2016: 6) Bunların yarısına yakını (72 milyon - % 47.68) Afrika kıtasında % 41'i de (62 milyon) Asya kıtasında bulunmaktadır. Diğer bir deyişle dünyada çalışan çocukların % 88'i bu iki kıtada bulunmaktadır. Bu da çocuk işçiliği ile fakirlik, diğer bir deyişle ailelerin gelir düzeyinin düşüklüğü, arasında bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Kalkınma Atölyesinin Türkiye'deki mevsimlik çocuk işçiliği konusunda hazırladığı raporda da dikkat çekildiği gibi, "çocuk işçiliği ile yoksulluk arasındaki bağlantı da unutulmamalıdır. Birçok durumda aileler çocuklarının çalışmasına ihtiyaç duymakta ve bu durum aileler açısından *yoksullukla mücadele stratejisini* oluşturmaktadır." (Kalkınma Atölyesi 2012: 11) Okul hayatının çocuk üzerinde taşıdığı olumsuzluklar da çocuk işçiliğinin başka bir nedenidir.

ILO'ya göre "6-17 yaş arasındaki çalışanlara, daha doğrusu 18 yaşından küçük yaşta çalışanlara "çalışan çocuk" ve bu yaştakilerin çalışma biçimine de "çocuk işçiliği" (çocuk istihdamı) denilmektedir. ILO'nun yaş şartı esas olarak 18 yaş olup, çok sıkı koşullara bağlı olarak 16'ya kadar, gelişmekte olan ülkeler için istisnai işlerde 14'e kadar, "hafif işler" için 12 yaşa kadar kabul edilebilmektedir." (Gümüş ve Yıldırım 2014: 6)

ILO'nun 182 sayılı En Kötü Biçimlerde Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması İçin Acil Eylem Sözleşmesinin 3. Maddesinin *d* bendinde "doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan iş *en kötü biçimdeki çocuk işçiliği* olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu sözleşmenin 1. Maddesi imzacı ülkelerden "acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri almaları talep etmektedir. Bu talep doğrultusunda

² Saniye Dedeoğlu, "Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler" Kalkınma Atölyesi, Ankara, 2016 s.15.

25 Ocak 2001 yılında sözleşmeyi imzalayan Türkiye çocuk işçiliğini hazırlanan “*zamana bağlı program* çerçevesinde 2015 yılına kadar (...) bütün çocuklar için ortadan kaldırılması taahhüdünde bulunmuştur”. (Kalkınma Atölyesi 2014: 11)

Keza 4857 sayılı İş Kanununun 71. Maddesi 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Buna karşın 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış çocukların bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılmalarına izin vermektedir.

Ancak tüm yasal önlem ve mevzuatlara rağmen Türkiye’de hala okul çağındaki çocukların yarısından fazlası işgücü piyasasına dâhil olmaya devam etmektedir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarına ait Çocuk İşgücü Anketin sonuçlarına göre³ “Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki 15 milyon 247 bin çocuktan 893 bini (yüzde 5,9’u) ekonomik bir etkinlikte (tarım, sanayi, hizmet sektöründe) ve 7 milyon 503 bini ev işlerinde olmak üzere çocukların yüzde 55’i (8 milyon 397 bini) çalışmaktadır.” Aynı anket sonuçlarına göre çalışan çocukların yüzde 50,2’si okula devam edemiyor. Hayata Destek derneğinin hazırladığı rapora göre bunlardan “en az bir milyon çocuk merdiven altı tekstil atölyelerinde, gözden ırak sanayi bölgelerinde, sokaklarda, tarlalarda ve hizmet sektörünün çeşitli alanlarında ağır koşullar altında çalışıyor.” (Hayata Destek 2016: 1) TÜİK’in 2014 verilerine göre “bu oran 15-17 yaş grubunda yüzde 66’lara çıkıyor.” (Gümüş & Yıldırım 2014: 10-14) Çalışan çocukların önemli bir kısmı da “yasal yükümlülüklerden kaçınmak için düşük ücretli ve kayıt dışı” olarak çalıştırmaktadır. Örneğin 2016 yılında 15-17 yaş arası 558 bin çocuk kayıt dışı olarak çalıştırılmıştır. (DİSK/Genel-İş Sendikası Raporu 2017: 6)

Çalışan çocukların önemli bir kısmının “çırak” olarak tanımlandığını da belirtmek gerekir. Örneğin DİSK/Genel-İş sendikası tarafından Türkiye’deki çocuk işçiliği üzerine yayımlanan raporda SGK verilerine dayanarak 2016 yılında 1 milyon 170 bin çocuğun “çırak işçi”⁴ olarak çalıştığını belirtmektedir. Adı geçen raporda çıraklık, “bir mesleği öğrenmek ve devamında bu meslekte uzmanlaşmayı ifade eden bir çalışma biçimi iken, günümüzde emek yoğun üretimin yerini teknoloji yoğun çalışma düzeninin alması ile birlikte çıraklar basit teknolojik aletleri kullanan ‘vasıfsız ve ucuz işgücüne’ dönüştüğüne” dikkat çekilmektedir. (DİSK/Genel-İş Sendikası Raporu 2017: 5-6)

Çocuk işçiliğine ilişkin bu durum varlığını büyük oranda hala koruduğu gibi, 2011 yılından itibaren Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelmesiyle birlikte hem çocuk işçilerin sayısında artış olduğu hem çalışma koşulları her açıdan daha da kötüleştiğini söylemek mümkündür. Elbette bunun Suriyeli mültecilerin gelmesinden kaynaklandığını veya Suriyeli göçmenleri sorunun temel kaynağını

³ 2012 yılına kadar dört yılda bir yapılan TÜİK çocuk işgücü anketi 2016 yılında yapılmamıştır. Bu nedenle bilgiler 2012 yılına aittir.

⁴ Çırak işçi olarak tanımlanan çocuklar aslında işçi değil, çıraklık ve mesleki eğitim kanunu çerçevesinde çıraklık eğitimi alanlardır.

oluşturduğunu söylemek yanlıştır. Konuya ilişkin yapılmış çeşitli araştırmaların da dikkat çektiği gibi, Türkiye'deki çocuk işçiliği sorunu gelen göçten çok iş gücü piyasasının yapısıyla alakalıdır. Bunun yanında işletmelerin küçük yaşta çocukları işçi olarak çalıştırmasına imkân veren yasal mevzuattaki belirsizlikler/tolerans (örneğin çıraklık kursu, meslek okullarındaki öğrencilerin staj yapması gibi) de çocuk işçiliğinin sürekli hale gelmesine yol açmaktadır. Ayrıca işgücü piyasasının yapısı ve göçmen ailelerin içinde bulunduğu zor ekonomik koşulları Suriyeli çocukların da kötü koşullarda çalıştırılmasına neden olmaktadır. Suriyeli çocukların işçi olarak çalışmalarına yol açan en önemli etkenlerin başında ailelerin yeterli gelir elde edememeleri, çocukların çalışması önünde ciddi engellerin olmaması, çocuk işgücüne olan talebin yüksek olması ve onlara iş teklif edenlerin düşük ücretle çalıştırmayı tercih etmeleri ve çocukların okul ile ilişkilerinin sekteye uğraması gelmektedir.

Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Genel Durumu

İç Savaş nedeni ile Suriye'den gelen 2011 sonrası göç dalgası Türkiye'ye cumhuriyet dönemi boyunca gelen en büyük göç dalgası olmuştur. Aslında göçmenlerin büyük bölümü savaşın çabuk biteceği ve ülkelerine geri dönecekleri "umudu"yla Türkiye'ye geldiler. Ancak gerçekleşen bir başka gelişme idi. İç savaşın sürmesi başta Türkiye olmak üzere birçok komşu ülkeyi bu savaşın tarafı haline getirdi. Sonuçta savaş beklenenden daha uzun sürdü ve henüz bir istikrar sağlanmış değildir. Süren savaşın seyrine bağlı olarak Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

2011-2017 tarihleri arasında Türkiye'ye gelen toplam kayıtlı Suriyeli göçmen sayısı 3 buçuk milyonu aşmış durumdadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi sitesinde yayımladığı verilere göre Türkiye'de geçici koruma kapsamında 3 milyon 523 bin 981 Suriyeli bulunmaktadır⁵. Üstelik bu veri içinde kayıt yaptıramayan göçmenler dâhil değildir⁶. Bunların önemli bir kısmı % 77.3'ü Türkiye'deki on ilde yaşamaktadır. (bkz. Çizelge 1)

⁵ Bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (erişim 26/02/2018)

⁶ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/1-uluslararasi-goc-ve-guvenlik-konferansi-antalya-yerelhaber-1642286/> (erişim 8.11.2017)

Çizelge 1: Suriyeli göçmenlerin yerli nüfus oranına göre en çok yaşadığı 10 il

No	Şehir	Suriyeli Göçmen Sayısı	İlin Nüfusa Oranı %
1	İstanbul	547.348	3.64
2	Şanlıurfa	472.628	28.9
3	Hatay	455.445	28.90
4	Gaziantep	366.566	18.28
5	Mersin	199.976	11.10
6	Adana	187.927	8.45
7	Bursa	139.927	4.76
8	Kilis	130.523	95.75
9	İzmir	133.248	3.11
10	Mardin	91.457	11.2
Toplam Sayı		2.725.045	
Toplam %		% 77.3	

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 erişim : 26.02.2018

Göçmenlerin büyük çoğunluğu maddi ihtiyaçlarını karşılamak için, yaptıkları işin ücretini alamama riskine rağmen, buldukları her işte çalışmayı kabul etmektedir. Bu konuda hazırlanmış bir raporda belirtildiği gibi, Suriyeli göçmenler “yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için dilencilik yapmaları ya da çocukları sanayide ve tarım alanlarında çalıştırmayı tercih” etmektedirler (Soyalp 2016: 13).

Yakın zamanda yapılan birçok saha çalışması Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin çok zor ekonomik koşullarda ve kendi imkânlarıyla ayakta durmaya çalışmaktadır. Bazıları kelimenin tam anlamıyla açlık içinde yaşamaktadır. Örneğin 2016 yılında yapılan bir araştırmada Adana bölgesinde yaşayan Suriyeli göçmen ailelerin % 57'si fakirlik sınırının altında % 31'i de açlık sınırının altında yaşadıklarını göstermiştir. (Gümüş 2016: 40). Aynı yıl İstanbul bölgesinde yaşayan Suriyeli göçmenler konusunda yapılan başka bir araştırmada “altı kişilik bir ailenin aylık gelirinin 1.695 TL olduğu tespit edilmiştir. Oysa aynı tarihte Türkiye’de dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1.385 TL’dir”. (Kaya ve Kıraç 2016: 28)

Adı geçen araştırmalar Suriyeli göçmenlerin iş bulmalarının çok zor olduğu, buldukları işlerinde genelde geçici ve kaçak olduğu ve ayrıca kendilerine düşük ücret ödendiğine dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle Suriyeli göçmenlerin çoğu zaman mesleki açıdan kendilerine yabancı sektörlerde ve enformel ekonomide çalışmaktadır. Bu yılın Nisan ve Mayıs aylarında IPSOS ve İNGEV tarafından Türkiye'nin 10 ilinde⁷ yapılan bir saha çalışması sonuçlarına göre. Suriyeli

⁷ Araştırma kapsamında İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Mardin, Bursa ve İzmir 1.282 kişi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, Bkz. IPSOS &

göçmenlerin büyük çoğunluğu kayıt dışı olmak üzere, toplam % 31'i şu an iş piyasasına dâhildir, (IPSOS & İNGEV 2017: 3). 2015 yılında Şanlıurfa'da yapılan bir araştırma Suriyeli göçmen işçilerin büyük bir çoğunluğunun Suriye'de çalıştıkları alandan farklı bir alanda çalıştıkları gibi, yerli işçilerden % 50 daha az ücret aldıklarını ortaya koymaktadır (Lordoğlu ve Aslan 2016: 802). Aynı durum İstanbul bölgesinde de gözlemlenmiştir. Örneğin 2016 yılında bu bölgenin tekstil sektöründe çalışan Suriyeli işçilerin aylık ücretleri “750 TL iken aynı işi yapan yerli işçiler ayda 1.500 TL ücret almaktadır. Hatta tekstil atölyelerinde çalışan bazı işçiler günde 15 TL aldıklarını belirtmişler. Aynı şekilde inşaat sektöründe çalışan Suriyeli göçmen işçiler günde 30-40 TL arasında ücret alırken yerli işçilerin günlük 70-100 TL arasında ücret almaktadır” (Kaya ve Kıraç, a.g.r.: 29-30).

Yukarıda sözü edilen ve Şanlıurfa'da 2015 yılında yapılan araştırmanın sonuçları da benzer farka dikkat çekmektedir. Örneğin Şanlıurfa bölgesindeki Suriyeli göçmen işçiler günlük ücreti 30 TL'yi geçmezken (tam olarak 24 TL) yerli işçiler günde 50 ile 60 TL arasında ücret almaktadır (Yalçın a.g.r.: 32).

Türk hükümet yetkilileri, Kızılay ve AFAD gibi yardım kuruluşları veya İHH, Yeryüzü Çocukları, AID (Alliance of International Doctors), DRC (Dutch Refugee Council, IMPR (International Middle-East Peace Research Center), SYRIAN FORUM⁸, ve Hayata Destek Derneği (Support To Life) gibi yerli ve yabancı STKlar aracılığıyla Suriyeli göçmenlerin maddi, sağlık ve psiko-sosyal sorunlarını çözmek amacıyla yardımcı olmaya çalışmaktadır. Örneğin BM Dünya Gıda Programı ve AB'nin finansal desteğiyle tespit edilen ihtiyaç sahibi Suriyeli göçmen ailelere bir yıl boyunca kişi başına ayda 100 TL'lik maddi yardımda bulunmaktadır. Ancak devletin resmi kurumları olsun STKlar olsun göçmenlerin sorunların büyüklüğü nedeniyle çözüm bulmada çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. IPSOS ve İNGEV'in gerçekleştirdiği çalışma kapsamında görüşülen Suriyeli göçmenlerin “temel gelir kaynağı çalışarak elde ettikleri ücretlerdir (% 85). Sanılanın aksine **Suriyeli mültecilerin çoğunluğu bir kurum tarafından verilen aynı veya nakdi destek ile geçinmemektedir.** Bu yardımlar hanelerin sadece %6'sında düzenli gelir kaynağıdır.” (IPSOS ve İNGEV a.g.r.: 2).

INGEV (İnsani Gelişme Vakfı) (2017), Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü, Özet Değerlendirme

⁸ 6 STK'nın oluşturduğu bir insani yardım platformudur. Bunlar, İHSAN : Relief and Development, RIZK : Professional Development, FENER : Community Advancement, BOUSLA : Training and Innovation, OMRAN : For Strategic Studies et ALSOURIA'dır. Bu derneklerden en faal olanı RIZK'tır. Örneğin Şanlıurfa'da şubesi olan bu dernek Suriyeli göçmenlere Türk şirketlerinde iş bulmaya çalışmaktadır.

Çizelge 2: Türkiye'deki 0-18 yaş arası kayıtlı Suriye'li göçmen çocukların sayısı

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	239.943	221.938	461.881
5-9	246.563	231.110	477.673
10-14	196.476	181.275	377.751
15-18	157.378	128.207	285.585
Gn. Toplam	840.360	762.530	1.602.890

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 erişim: 26.02.2018

Suriye'li Çocuk İşçiler

Yukarıda da belirtildiği gibi Suriyeli göçmen ailelerin önemli bir kısmı, hatta tamamı maddi yoksunluk nedeniyle çocuklarının çalışmasını kabul etmekte hatta teşvik etmektedir. Yetişkinler gibi çocuklar da son derece zor ve katı koşullarda çalışmaktadır. Yakın zamanda yapılan bir saha çalışması Suriyeli göçmen çocukların % 70'ten fazlası haftada 6 ya da 7 gün çalışmakta, iş yerinde yaygın bir şekilde fiziksel ve sözel şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir (Yalçın a.g.r.: 33). İstanbul'da yaşayan ve sabahları okula öğleden sonra 13:00-20:00 arasında bir tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışan ve her biri haftada 150 TL 10 ve 12 yaşlarındaki A. ve M. benzer şekilde hem zor şartlarda çalışmakta hem işyeri sahibinden şiddet görmektedir.

Bilindiği gibi Suriyeli göçmenlerin neredeyse yarısı 18 yaşından küçük çocuklardan oluşmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi rakamlarına göre Suriyeli göçmenlerin 1 milyon 542 bin 474'ü 18 yaşın altındadır.⁹ Bunlardan yaşları 10-18 arasında olan 619 bin 741 kişi (% 40.17) potansiyel çocuk işçilerdir. Ailelerin ekonomik şartlarına ilişkin sahada elde edilen verilerden yola çıkarak bu çocukların Türkiye iş gücü piyasasına büyük oranda katıldıklarını veya katılma arzusunda bulduklarını tahmin edebiliriz.

Gerek konuya ilişkin görüştüğümüz Suriyeli ailelerin beyanları gerek başka araştırmaların bu konuda elde ettiği veriler Türkiye'deki Suriyeli çocuk işçilerin son derece olumsuz koşullarda çalıştıklarını göstermektedir. "Türkiye'de geçici koruma altında bulunan ve ekonomik faaliyetlerde yer alan Suriyeli çocuklara yönelik herhangi bir resmi veri olmasa da beyana dayalı kanıtlar ve alanda yapılan gözlemler, bu çocukların, çocuk işçiliğinin en kötü türü olarak tabir edilebilecek koşullarda çalıştıklarını ve çocukları çalıştırmamanın Türkiye'de yaşayan Suriyeli aileler için ekonomik zorluklarla mücadele edebilmenin en yaygın yolu haline" geldiğini göstermektedir (Soyalp a.g.r.: 13).

⁹ Bu veriler sadece Türkiye'de kayıtlı bulunan Suriye vatandaşlarına aittir. Bunların dışında kayıtsız birçok Suriyeli olduğu için 18 yaş altı çocuk sayıları da gerçeği yansıtamamaktadır.

Suriyeli göçmen işçi çocukların iş piyasalarına katılma oranlarına ilişkin sayısal bir veriye sahip değiliz. Ancak bu çocukların enformel bir piyasa içinde güvencesiz olarak çalıştıklarını tahmin mümkündür. Nihayet gerek Mardin ve Şanlıurfa'da gerek İstanbul'da yapılan saha çalışması kapsamında görüşülen çocukların tamamı sigortasız, kayıt dışı bir şekilde çalıştıklarını beyan etmişlerdir. Tıpkı yetişkin işçiler gibi bu çocuk işçiler de elde ettikleri gelir akranlarına ve yaptıkları işe göre çok düşüktür. Bu düşük ücrete çalışmayı kabul etmelerinin gerisinde ailelerin bu gelire olan ihtiyaçları bulunmaktadır¹⁰.

Göçmen ailelerin çocuklarının çalıştıkları işlerin ise niteliksel boyutları arasında önemli farklar bulunmasına rağmen, saha bilgileri bize bu çocuk işçilerin önemli oranda küçük işyerlerinde hizmet işlerinde, küçük üretim alanlarında ve cinsiyetlerine göre farklı işler yaptıklarını göstermektedir. Bazı durumlarda aile bireylerinden birinin çalıştığı iş ile çocukların da çalıştığı iş arasında benzerlikler olabilmektedir. Belirgin bir biçimde çocukların cinsiyetine bağlı kalabilen bir çalışma nedeni görülmesi de kız çocukların çalışma hayatına daha az katıldıkları gözlenmemiştir.

Suriyeli göçmenlerin çalıştıkları iş alanları, bölgelere göre değişmekle birlikte en yoğun olarak çalıştıkları alanın daha çok tarımda mevsimlik geçici işlerde yoğunlaştığı¹¹, kentlerde ise çok fazla sermaye gerektirmeyen bağımsız işler (çöp toplama, pazarcılık, küçük esnafa yardım), ücretli olarak tekstil ve dokuma sanayi, oto tamirciliği, boya badana işleri, demir doğrama ve mobilya üretim atölyeleri, hamal olarak taşıma işlerine yardım gibi, başlangıçta kalifiye emek gerektirmeyen işler ve yaygın olarak da inşaat sektöründe çeşitli işlerde çalışmaktadırlar. Çocukların da bu işlere benzer işlerde çalıştıkları gözlenmektedir.

Suriyeli göçmen ailelerin içinde buldukları maddi zorluklar çocukların eğitimden uzak kalmalarının da nedeni olduğunu söylemek gerekir. Bu konuda Türkiye'nin değişik bölgelerinde yapılmış olan araştırma sonuçları Suriyeli göçmen ailelerin yarısına yakını ekonomik zorluklar nedeniyle çocuklarını okula göndermediklerini göstermektedir¹².

¹⁰ Bkz. Lordoğlu K. ve Aslan M. "Les migrants mineurs syriens : premiers perdants de la guerre civile", in *the International Conference "Crossing the borders, crossing the ages: politics of migrations and youth agency in the context on migration"*, organised by the MIGRITI Research Group, Laboratoire Sophiapol, INS HEA, 4-5th May 2017, Paris

¹¹ Saniye Dedeoğlu, "Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler" Kalkınma Atölyesi, Ankara, 2016 s.15.

¹² Örneğin İstanbul bölgesinde yaşayan Suriyeli göçmen ailelerin % 46.9'nun çocukları ya ailelerine yardım etmek için çalışmak zorunda olduklarından (% 26.6) ya da aileler çocukların okul masraflarını karşılayamadıklarından (% 20.3) okula gitmemektedir. Aynı araştırma kapsamında anketörlerin sorularına cevap verem Suriyeli göçmen ailelerin % 27-28'i çocukları çalışmak zorunda olduklarından onları okula göndermediklerini beyan etmişler. (Kıraç ve Kaya a.g.r.: 27-28)

Suriyeli göçmen çocukların eğitimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Yusuf Tekin 11 Kasım 2016 tarihinde düzenlenen 1. Uluslararası Göç ve Güvenlik Konferansı sırasında verdiği bilgilere göre Türkiye'deki 900 bin Suriyeli göçmen öğrenciden yaklaşık 509 bini (% 57,4) eğitim almaktadır¹³. Bu da geri kalan öğrencilerin yarısının eğitim olanaklarından yoksun kaldığı anlamına gelmektedir. Nihayet 2017 yılında yapılan bir araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de zorunlu okul çağındaki Suriyeli 1 milyon on bin çocuktan 2017-2018 öğretim yılı başında 612 bini okula kayıt yaptırmıştır. (...) Sadece 2017 sonu itibari ile okullaşamayan Suriyeli çocuk sayısı 400 binden fazladır. Daha önceki yıllarda zorunlu okul çağında olup, sonrasında artık istatistiklere girmeyenler de dikkate alındığında en az 700-800 bin çocuğun bu durumdan etkilendiği yani “kayıp kuşaklara” dâhil olduğu tahmin edilebilir” (Erdoğan 2017: 8-9). Suriyeli çocukların eğitime ulaşımı ile iş gücü piyasasına katılımları arasında çok önemli bir ilişki olduğunu düşünüyoruz. Diğer bir deyişle, DİSK/Genel-İş Sendikası raporunda belirtildiği gibi, “eğitim olanaklarından yararlanamayan bu çocuklar kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır.” (DİSK/Genel-İş Sendikası Raporu a.g.r.: 7).

Araştırmanın Kapsamı

Göçmen Suriyeli çocukların çalışma hayatı ile olan ilgilerini yaşlarına bağımlı olarak değerlendirmek gerekir. ILO'nun tanımlarında 18 yaş altında olan bireyler “çocuk ve genç” sınıflamasına konulmaktadır. Biz saha çalışmasında çocukları yaşa bağlı olarak biri 6-14 yaş arası çocuklar ile 15-18 arası gençler olmak üzere iki kategori şeklinde ele almayı uygun gördük. Çocuklarla yapılan görüşmelerin büyük çoğunluğu aileleri ile birlikte yapılmış, sadece dokuz çocukla (İstanbul'da 6, Şanlıurfa'da 1 ve Mardin'de 2) aile dışında görüşme yapılmıştır. Görüşmeler Arapça veya Kürtçe bilen çevirmenler yardımı ile gerçekleşmiştir.

Çizelge 3: Araştırma kapsamında görüşülen çocuk sayısı

Şanlıurfa		Mardin		İstanbul		Toplam	
Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
19	41	13	9	43	40	75	90

İstanbul'daki mülakatların büyük bir kısmı Suriyeli Göçmenlere ait Şam Alimleri Derneği'nde gerçekleşti. Bazı mülakatlar ise aileler ziyaret edilerek yapıldı. Ailelere ulaşmada söz konusu illerde faaliyet gösteren STKlar ve buralarda çalışan çevirmenlerden yardım alınmış; genel olarak görüşmecilere ulaşmak için kartopu yöntemi kullanılmıştır. Üç ilde toplam 57 aile ile (İstanbul'da 22, Şanlıurfa'da 28 ve Mardin'de 7) görüşme yapılmış ve 165 çocuğa ulaşılmıştır, (Bkz. Tablo 3).

¹³ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/1-uluslararasi-goc-ve-guvenlik-konferansi-antalya-yerelhaber-1642286/> (erişim 8.11.2017)

Görüşülen 165 çocuktan 62'si (% 36) çalışmaktadır. Çalışan çocukların 44'ü (% 71) erkek 18'i (% 29) kızdır.

Çizelge 4: Üç ilde görüşülen çocukların çalışma durumu

İl	Çocuk Sayısı				Çalışan Çocuk Sayısı			
	Erkek	Kız	Toplam	%	Erkek	Kız	Toplam	%
İstanbul	43	40	83	50,3	17	7	24	38,7
Mardin	13	9	22	13,3	4	5	9	14,5
Şanlıurfa	19	41	60	36,4	23	6	29	46,8
G.Toplam	75	90	165	100	44	18	62	100

Maddi durumları iyi olduğu için veya yetişkinler iş bulduğundan küçük çocuklarını çalıştırmayan birkaç aile hariç görüşülen ailelerin tümünde en az bir çocuk çalıştığı gözlemlenmiştir. Bunun da temel nedeni ya yetişkinler iş bulamıyor ya da hasta veya İstanbul'da görüşülen ailelerde gözlemlendiği gibi, çocukların babası yaşamıyor. Her üç durumda da ailenin en büyük çocuğu/çocukları çalışmak zorunda kaldığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın Kısıtları

Bu çalışmanın en önemli eksikliklerden biri araştırılan bilgilerin kaynağı sadece ailelerden ve çocuklardan alınan bilgilerle sınırlı kalmış olmasıdır. Bu bilgilerin doğruluğunu test etmek gerek ailelerin gerekse çocukların güvenliği için sorun oluşturabileceği için, ayrı bir inceleme yapılmamıştır. Bu bağlamda göçmen çocuk işçileri istihdam eden işyerleri ile bağlantı özellikle kurulmamıştır. Değerlendirme verilen bilgilerin ışığında yapılmıştır.

Araştırmanın ikinci kısıtı ise 0-18 yaş grubundaki çocukların hem çalışma durumu hem eğitim durumuna dair sayısal verilerin eksikliğidir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Suriyeli göçmenlere dair yayımladığı sayısal veriler sadece cinsiyet ve yaş grupları esas alınarak hazırlanmıştır. Bu veriler dışında Suriyeli göçmenlere ilişkin resmi herhangi bir istatistik bulunmamaktadır. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda kayıtlı Suriyeli çocukların sayısı hakkında yayımlanmış resmi bir veri bulunmamakta, sadece tahminler vardır. Çocukların hem çalışma durumu hem eğitim durumu konusunda sahada yapılmış ve belli bir bölge veya il/illerle sınırlı araştırma sonuçları vardır. Ancak bu veriler genel durum hakkında sağlıklı bir fikir vermesi açısından yetersiz kalmaktadır. Bu da çalışmanın verilerinin toplanabilmesinde önemli kısıtlardan biri olmuştur.

Suriyeli Çocuk İşçilerin Yaşam ve Çalışma Koşullarına Dair Bazı Bulgular

Saha çalışması sırasında görüşülen ailelerin tümü ekonomik zorluklar nedeniyle çocuklarını çalıştırdıklarını belirttiler. Diğer bir deyişle araştırma kapsamına alınan 6-14 yaş arasındaki çocukların tümü bu temel nedenle çalışmaktadırlar. Saha çalışması sırasında görüştüğümüz M. adlı Suriyeli göçmenin durumu buna tipik bir örnektir. Halep'te inşaatlarda kalıpcılık yapan M.'nin nereden atıldığı belli olmayan bir fuzenin dairesinin bulunduğu apartmanı yıkması sonucu Kobanê'ye yakın bir köye yerleşir. Birkaç ay sonra DAİŞ'in saldırması üzerine kendisi gibi binlerce Kobanêli göçmenle birlikte Türkiye'ye gelir ve Şanlıurfa'ya yerleşir. Gelmeden önce var olan bel fitiği hastalığı daha da ağırlaşınca M. hiçbir iş yapamaz duruma gelir. Bunun üzerine 9 ve 11 yaşlarında olan iki erkek çocuğuna bir ekmek fırınında iş bulur. Keza Şam'ın Gouta bölgesinden gelip İstanbul'a yerleşen ve gelmeden önce savaşta eşini kaybeden N. adındaki kadının boyun fitiği rahatsızlığı nedeniyle çalışmadığından 17 ve 15 yaşındaki çocukları tekstilde ortacı olarak çalışmaktadır. Benzer şekilde Halep bölgesinden olan ve İstanbul'da yaşayan Z. Bel fitiği rahatsızlığı nedeniyle tekstildeki işini bırakmak zorunda kalmış, onun yerine 14 yaşındaki kızı çalışmaya başlamış. Bunlar gibi 9 yaş ve üzeri çocuklar ailelerine maddi katkıda bulunmak amacıyla çalışmaktadır. Çalışma konusunda kız ve erkek çocuklar arasında bir fark bulunmadığını belirtmek gerekir. Belirleyici olan ailelerin ekonomik durumudur: maddi durumu iyi olmayan aileler çalışabilecek çocuklarını cinsiyetleri ne olursa olsun işe göndermek zorunda kalmaktadır.

Ailelerinin içinde buldukları ekonomik sorunlar nedeniyle Suriyeli çocuk işçiler iş piyasalarına zorunlu olarak katılmaktadır ve iş bulabildikleri her sektörde çalışmaya hazır bir işgücü olarak beklemektedirler. Ücretleri ödendikten sonra yerli işçilere göre daha ucuza çalışmaya da itiraz etmemektedirler. Çünkü bazı durumlarda işveren onları çalıştırdıktan sonra iflas veya yarım gün işe gitmedikleri gerekçesiyle ücretlerini kısmen ya da tamamen ödememektedir. Örneğin S. adındaki genç kız annesi ile birlikte bir konfeksiyon atölyesinde aylık 750 TL'ye çalıştılar. Bir ay çalıştıktan sonra patron iflas gerekçesi ile onları işten çıkarmış ve birikmiş ücretlerini ödememiştir. Benzer şekilde A. 3 yıl önce ütücü olarak çalıştığı işte ayda 1250 TL alıyordu. Onunla aynı işi yapan yerli ütücü ayda 1800 TL maaş aldığı gibi sigortalı olarak çalışıyordu. Ancak hiçbir itirazı olmamış. Buna rağmen bir gün hasta olduğundan öğleden sonra işe gitmeyince patron hem kendisini hem onunla birlikte çalışan kardeşini işten çıkardığı gibi, 27 gün çalıştıkları halde onlara 15 günlük maaşa karşılık gelen 750 TL ödeme yapmış. Aynı şekilde 17 ve 16 yaşlardaki kız kardeşler tekstilde ortacı olarak ayda 750 TL'ya maaşla çalışırken onlarla aynı işi yapan yerli işçiler hem sigortalı olarak çalışmakta hem ayda 1250 TL maaş almaktadır. Annelerinin belirttiğine göre üstelik kızlar yerli işçilerden daha çok çalışmaktadır. Bu nedenle kendilerine ödenen ücretin düşük olduğunun farkında

olmalarına rağmen çalışmak zorunda olduklarını ve hiç ödenmeyen ücretlere göre kendilerini bir ölçüde şanslı hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Genel Değerlendirme

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, Suriyeli çocuk göçmen işçiler ailelerin içinde bulundu zor ekonomik koşullar nedeniyle çok düşük ücretler karşılığında uzun çalışma saatlerini kabul etmektedir. Söz konusu zor ekonomik koşullar aynı zamanda çocukların eğitimini engellemektedir. Saha çalışması sırasında görüşülen ailelerin tümü ekonomik nedenlerle çocuklarını okul yerine çalışmaya göndermek zorunda olduklarını beyan etmişlerdir. Araştırma kapsamına alınan 6-14 yaş arasında ve çalışan çocukların büyük bir kısmı çalışmak zorundadır. Örneğin çalışan otuz üç çocuktan sadece sekizi hem çalışıp hem okula gitmektedir. Hatta Ali, Quteybe, Raman, Dara ve Aram örneklerinde olduğu gibi aileler ekonomik zorlukları nedeniyle ya çocuklarını okuldan alarak çalışmaya göndermekte ya da daha sonra iş bulabilecekleri umuduyla okula hiç göndermemektedir.

Çocukların çalışması konusunda aileler erkek ve kız çocukları arasında herhangi bir tercih yapmamaktadır. Burada belirleyici olan ailelerin ekonomik durumudur: maddi durumu iyi olmayan aileler çalışabilecek çocuklarını cinsiyetleri ne olursa olsun işe göndermek zorunda kalmaktadır.

Göçmen çocuk işçilerin çalışma saatleri günde 12 ile 14 saat arasındadır. Örneğin Mardin'de yaşayan 14 ile 17 yaşlarındaki iki genç kızın aileleri günde 12 saat çalıştıklarını beyan etmişlerdir. Keza Şanlıurfa'da yaşayan 14 yaşındaki bir genç kız kozmetik dükkânında günde 12 saat (09:00-19:00) çalıştığını söylemiştir. Dara ve Aram kardeşlerin fırındaki çalışma saatleri ise sabah 07:00'de başlayıp akşam 21:00'e kadar sürmektedir. Bu uzun çalışma saatleri boyunca fırında her türlü işe koşmaktadırlar. Örneğin Aram evlere ekme servisi yapmadığı zamanlar içeri odun taşımakta, diğer çalışanlara çay servisi yapmakta, bardakları yıkamakta ve yerleri silmektedir. Aynı şekilde kardeşi Dara hamur topaklarını tartma işini bitirdiğinde evlere ekme servisi yanı sıra içeri odun taşımakta, işçilere çay servisi yapmakta, bardakları yıkamakta ve hamur kazanlarını yıkamaktadır.

Çocuklar uzun çalışma süresine karşılık çok düşük ücret almaktadır. Örneğin Şanlıurfa'da yaşayan F.nın oğlu haftalık 20 TL'ye fırında çalışmakta; 12 yaşındaki T. da onun gibi fırında evlere ekme servisi için sabah 08:00'den öğle 12:00'ye kadar günde 4 TL'ye çalışmaktadır. 14 yaşındaki L. bir tekstil atölyesinde sabah 10:00'dan akşam 17:00'ye kadar çalışmakta ve haftalık 65 TL almaktadır. R.nın 14 yaşındaki kız kardeşi makarna fabrikasında paketleme işinde çalışmaktadır. Akşam 18:00'de işe başlamakta ve sabah 06:00'de işi bırakmakta; günde 35TL almaktadır. 15 yaşındaki R. adındaki genç kız bir mağazada tezgâhtarlık yapmaktadır. Haftanın bazen altı bazen yedi günü sabah 08.00'de işe başlamakta akşam 20:00'de bırakmakta ve haftalık 60 TL almaktadır. 15 yaşındaki A. bir mobilya atölyesinde sabah 08:30'dan akşam 19.30'a kadar çalışmakta ve haftada 100 TL almaktadır. Bu

paranın 30TL'sini işe gidip-gelmek için harcadığını da belirtmek gerekir.

Benzer şekilde İstanbul'da terzilik yapan M. 08:00-19:30 saatleri arasında haftanın beş günü ve Cumartesi de saat 15:00'kadar yaptığı işe karşılık ayda 1500 TL alıyor. M. ilk başladığında ayda 500TL almış, bir yıl sonra 1000 TL olmuş. Sadece üç ay önce 1500 TL olmuş. Üstelik patronu maaşını düzenli olarak da ödemiyor. Halep bölgesinden gelip İstanbul'a yerleşen Z.nin 14 yaşındaki kızı haftanın 6 günü, 08:00-20:00 saatleri arasında çalışıyor ve ayda 1250 TL maaş alıyor. İlk başladığında 750 TL aylık almış, sonra 900 TL olmuş. Sadece 2 aydır 1250 TL maaş alıyor. Yine İstanbul'da yaşayan M.nin 14 yaşındaki oğlu hem miyop hem şaşlı. İstanbul'daki bir tekstil atölyesinde ortacı olarak 08:00-20:00 saatleri arasında çalışmakta ve haftada 200 TL almaktadır. 17 ve 15 yaşlarındaki erkek kardeşler benzer şekilde tekstil atölyesinde ortacı olarak çalışmakta ve her biri ayda 1000 TL almaktadır. Üstelik ilk işe başladıklarında patron onlara ayda 800 TL ödemiş. Sadece 2 aydır maaşları 1000 TL olmuş. Onlar gibi İstanbul'da yaşayan 11 yaşındaki H. tekstilde ortacı olarak 08:00-20:00 saatleri arası çalışmakta ve ayda 300 TL almaktadır. Keza H.nin 17 ve 16 yaşlarındaki kızları tekstilde ortacı olarak 08:00-20:00 saatleri arasında çalışmaktadır ve ayda her biri 750 TL maaş almaktadır. Daha önce ayda 700 TL alıyorlardı. İki ay önce patron maaşlarını artırmış. Bazen gece 22:00'ye kadar çalıştıkları halde, mesai ücreti olarak kendilerine sadece 4 TL ödenmektedir. Suriye'nin Kamışlı kentinden gelip İstanbul'a yerleşen H.'nin 14 yaşındaki oğlu ortacılık yapmakta ve ayda bazen 200 TL bazen 300 TL maaş almaktadır. Faside'nin 13 yaşındaki oğlu ile Fatuma'nın 11 yaşındaki oğlu haftanın altı günü 08:00-20:00 saatleri arasında ortacı olarak çalışmakta ve her biri ayda 600TL maaş almaktadır. Nihayet S.nin 9 yaşındaki torunu ortacı olarak 08:00-20:00 saatleri olarak çalışmakta ve kendisine haftada 100 TL maaş ödenmektedir.

Sonuç ve Bazı Öneriler

Üç ilde yapılan gözlem ve mülakatlara dayanılarak yapılan bu kısa araştırma Suriyeli çocuk işçilerin mevcut durumu hakkında çok genel bazı bilgiler vermek amacı ile kaleme alınmıştır. Bu itibarla sahada elde edilen bazı bilgilerin bütün Suriyeli göçmen aileleri ve çocukları için uyarlanması düşünülemez. Suriye'den gelen ve yerleşen bazı ailelerin çocukların okula devam ettikleri, iyi Türkçe öğrendikleri, hatta maddi sıkıntı içinde olmadıkları gözlenmiştir. Ancak bu aileler araştırmanın kapsamı içine dâhil edilmemiştir.

Tüm savaş mağduru ve yerini terk etmek zorunda kalanların çoğunluğu gibi Suriyeli göçmenlerin de önemli bir kısmı ülkelerinde savaş sona erse bile geri dönmeyi düşünmediklerini mülakatlar sırasında ifade etmişlerdir. Geri dönüş ihtimalinin düşük olması göçmen ailelerinin ve çocuklarının bu bölgelerdeki işgücü piyasalarına farklı biçimlerde dâhil olmalarını beklemek gerekiyor. Bu piyasaların özellikle göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği İstanbul, Şanlıurfa ve Hatay gibi illerde mevcut işsizlik oranı daha da yüksek bir düzeye çıkartmaları beklenebilir. Bu yükseltici etkinin kısmen azalabilmesi için iş gücünü düzenleyen kurumların bu işçileri kayıt altında tutabilmeleri ile ilişkili olduğunu düşünmekteyiz.

Göçmen çocukların küçük yaşta çalışmaya başlamaları her şeyden önce gelişimlerini ve sağlıklarını olumsuz etkilemekte, bunun ötesinde onları bir insan hakkı olan temel eğitimden yoksun bırakmaktadır. Ayrıca erken yaşta çalışmaya başlamaları onları çalışma hayatı içinde düşük ücretli ve güvencesiz *prekaryanın* en kırılğan noktaları haline getirmektedir.

Öte yandan saha çalışması sırasında yapılan gözlem ve görüşmelerden Suriyeli göçmen çocukların çok az bir kısmı Türkiye'de üniversite seviyesine kadar eğitimlerine devam edebilmeyi arzu etmektedir. Yakın zamanda Suriyeli göçmenler konusunda yapılmış olan araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi bunların bir kısmının işsiz kalması ve gençlerin çok az bir kısmının üniversite düzeyinde eğitime devam edebilmesi gelecek kuşaklara dair çok karamsar bir tablonun habercisi olarak değerlendirilmelidir. İşverenler açısından bu karamsar tablonun tek olumlu yönü okulu bırakan 10-14 yaş arası Suriyeli göçmen işçi çocukların “itaatkâr” ve çok ucuz bir işgücü kategorisi oluşturmalarıdır.

Genel olarak göçmen işçilerle aynı işgücü piyasasını paylaşan yerli işçiler gelenlerin kendileri açısından “haksız rekabet” unsuru oluşturduklarını ifade etmektedirler. Dünyanın her yerinde olduğu gibi yabancı göçmen işçilerle o ülkenin yerli işgücü arasında oluşan rekabetin sorumlusu işçi sınıfı değildir. Buna rağmen oluşturulmaya çalışılan algı, gelenlerin ülkede yerli işçiler aleyhine yaratmış oldukları daralma ve ücret düşüklüğü vb. konular yerli çalışanlar arasında ırkçılık temelli ayrımcı bir politikayı yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu hatalı algılayış birçok nedenle çalışanlar arasında çatışma ihtimalini yükseltmektedir.

Bu konuda önemli noktalardan biri de Suriyeli göçmen işçilerin kayıtsız bir ekonomi içinde daha düşük ücretle çalışma istekleri buldukları ekonomik sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de ortalama yerli işçilerden yaklaşık yüzde elli daha az ücret almaktadırlar. Bu ücret düşüklüğü çocuk işçiler açısından için daha da artmaktadır.

Öte yandan Türkiye 2001 yılında ILO'nun 182 No'lu “En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ni” imzalamıştır. Bu sözleşmenin 2. Maddesi “çocuk” terimini 18 yaş altında herkese uygulanır” diyerek sadece o ülke yurttaşlarını değil bütün çocukları kapsamı altına almış olmaktadır. Bu sözleşmeye rağmen Suriyeli göçmen çocuk işçiler sanayi devriminin gerçekleştiği XIX yüzyıl Avrupası'ndaki koşullardan daha kötü şartlarda çalışmaya devam ettiğini görmekteyiz. Bu koşullar bazen Suriyeli ailelerin kendileri tarafından yaratılmaktadır. Aileleri fakirlik ve ekonomik zorluklar içinde bulunan bu çocuklar okulu bırakmak ve en kötü koşullarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Maddi yardımlar alan ailelerin çocukları bile bu şekilde çalışmaya razı olmaları durumun ciddiyetini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ayrıca Suriyeli ailelerdeki çocuk sayısı Türkiye'deki ailelerin ortalama çocuk sayısından daha çok olduğunu biliyoruz. Bu da Suriyeli çocuk işçilerin işgücü piyasasına katılmaya devam edeceklerini göstermektedir. Kalabalık olan bu aileler

çocukların kazanacakları paraya her zaman ihtiyaç duyacaktır. Ancak bu, çocukların çok kötü koşullarda çalıştırılmasının gerekçesi olamaz. Özellikle 15 yaşından küçük Suriyeli göçmen çocukların çalışma izni sadece belli işlerle sınırlı ve sıkı denetime tabii olması (örneğin en az ortaokulu bitirmiş olmaları, gece işlerinde ve gelişimlerini olumsuz yönde etkileyecek işlerinde çalıştırılmalarının yasaklanması gibi) gerekir. Nihayet Suriyeli göçmen çocuk işçileri çalıştıran işverenlerin yasal düzenlemenin öngördüğü haftalık çalışma saatlerine uymaları sağlanmalıdır.

Daha önce de dikkat çekildiği gibi, hükümet Suriyeli göçmen çocukların okula gitmesi, gidenlerin de devam edebilmesi için gerekli tedbirleri almaları gerekir. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı yayımladığı bir genelge ile tüm Suriyeli çocukların Türk okullarına devam etmesini öngörmekte, bunun için 2017 Şubat ayından itibaren bu çocuklara haftada 15 saat Türkçe dil dersleri verilmektedir. Böylece gelecek 2017-2018 öğretim yılından itibaren Suriyeli çocuklar tamamen Türkçe olan okul müfredatını takip edecekler. Bu genelgenin olumlu tarafı Suriyeli çocukların müfredatı belli bir eğitim alacak olmalarıdır. Buna karşın eğitimin tamamen Türkçe olması çocuklar ile aileleri arasında iletişim kopukluğuna yol açacaktır. Diğer bir deyişle okulda sadece Türkçe öğrenecek olan Suriyeli çocuklar, Arapça veya Kürtçe konuşan aileleri ile iletişim kuramayacaklar. Bu iletişim kopukluğu çocukların topluma uyum sağlamada ailelerin yardımından yoksun kalacaklarından bu uyum sürecinde de zorluklar yaşayacaklar.

Son olarak Suriyeli göçmenlere vatandaşlık veya sığınma hakkı verilerek yasal koşullarda çalışmalarının ve işverenlerin istismarına karşı korunmalarının sağlanması gerektiğini vurgulamak gerekir. Diğer bir deyişle Suriyeli göçmenlere yasal statü verilerek “mülteci” konumundan çıkarılması yerel kültürle kıyasla izole olmaları engelleneceği gibi ev sahibi toplumla evrensel değerleri paylaşarak birlikte ve barış içinde yaşamaları sağlanmış olur. Nereden gelirlirse gelsinler ve milliyetleri ne olursa olsun, onlara acıdığımız veya şefkat göstermek gerektiği için değil, hepimizin ortak geleceğini oluşturdukları için çocuklara yardım etmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Dedeoğlu S.** (2016), *Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler* Kalkınma Atölyesi, Ankara.
- DİSK/Genel-İş Sendikası** (2017), Türkiye'de Çocuk İşçi olmak.
- Erdoğan M.** (2017), Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi, Değerlendirme ve Politika Önerileri, HÜGO.
- Gümüş A.** (2016), "Kayıp Kuşaklar: Adana'daki Sığınmacı Çocukların Durumu", *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den gelen mülteciler sonrası mevcut durum ve çözüm önerileri Konferans Raporu*, Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, ss. 35-42
- Gümüş A. ve Yıldırım N.** (2014), *Dünyada, Türkiye'de Ve Adana'da Çocuk İşçiliği Nedir? Nasıl Çözülür?* Adana Büyükşehir Kent Konseyi Raporu
- Hayata Destek Derneği** (2016), *Göç Yolunda Geçen Çocukluk*, E-Bülten Temmuz-Ağustos-Eylül
- ILO** (2013), *Marking Progress Against Child Labour: Global Estimates and Trends 2000-2012*
- ILO** (2017), *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2012-2016*
- IPSOS ve INGEV** (İnsani Gelişme Vakfı) (2017), Suriyeli Mülteci Hayatlar Monitörü, Özet Değerlendirme.
- Kalkınma Atölyesi** (2012), *Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar İçin, Temel Araştırma*, Ankara.
- (2014), *Fındık Hasadının Oyuncuları: Batı Karadeniz İllerinde Fındık Hasadında Yer Alan Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri, Tarım İşçilerinin Çocukları, Tarım Aracıları ve Bahçe Sahipleri Temel Araştırması*, Ankara.
- Kaya A. ve Kıraç A.** (2016), İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu, Hayata Destek Derneği.
- Lordoğlu K. ve Aslan M.** (2016), "En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014" *Çalışma ve Toplum* Sayı: 49, ss. 789-808
- Soyalp İ. O.** (2016), "Suriye'den Gelen Göç ve Çocukların mevcut durumu" *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu*, Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, ss. 11-14.
- Yalçın S.** (2016), "Hatay ve Urfa'da yaşayan Suriyeli çocukların eğitim ve çalışma durumları", *Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den gelen mülteciler sonrası mevcut durum ve çözüm önerileri Konferans Raporu*, Hayata Destek Derneği ve Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, ss. 31-34.
- Yazıcı G.** (2016), "Suriyeli mülteciler için değişen paradigma: Şimdi ne olacak?" Heinrich Böll Stiftung Derneği *Türkiye'de Mülteciler, Değişen Paradigma Ve Güncel Durum: Lime Lime Edilen Hayatlar, İnsanlığın Çiğnenen Onuru, Alternatif* Sayı: 2, ss. 8-11.

